

(ступені підданства, поодинокі стани, справу „інородців“, Жидів, чужих підданих і Фінляндців). 5-ий розділ, присвячений обговоренню державної влади, віставляє права пануючого, і обговорює справу наслідства престолу, регенції і царської родини та новий конституційний лад, а то вибори до думи, право виборче, вибори до державної ради, організацію обох палат, їх обсяг ділава і урядоване. 6-ий розділ подає правні умови діяльності адміністративних і судових органів (закон, розпорядок, судове рішення). 7-ий представляє організацію центральних і локальних органів (губерній, намісництва, земств і т. д.), а 8-ий устрій судівництва. В 9-ім розділі розглянемо державну службу і відповідальність урядників (з окрема усліва прийнята до державної служби, обовязки і права урядників), в 10-ім державний нагляд, організацію контролі і адміністративне судівництво, а в 11-ім окремі галузи управи як заграничні і військові справи, управу фінансів, локальні фінанси, удержане ладу (паспорти, преса, заслання, арешти, уживане оружя, військовий стан), санітарний догляд, добротинність, охорону праці, духовні справи і справи краєвої культури, хліборобство, лісництво, право польованя, кредит, право будови, огневу і дорогову поліцію і т. и.

З. Кузеля.

А. С. Осинський, Мелетій Смотрицький, Архієпископъ Полоцькій, Київ 1912, 8^о, стор. (4)+154+(1).

Про Смотрицького видав монографію у латвиській мові ще 1665 р. в Римі холмський єпископ Яків Суша п. з. „Saulus et Paulus Ruthenae unionis sanguine V. Josaphat transformatus sive Meletius Smotriescius“, а передрукував сю книжку єзуїт Іван Мартинов в 1864 р. в Брюсселі. Як не перводрук, то передрук найдець ся в кожній більшій бібліотеці і тому дивним видаєть ся усправедливлення автора, що йому не вдало ся одержати книжки Суші (стор. 4, замітка). На монографії Суші оперля ся польські історики в своїх статях і завітках про Смотрицького, а з них цитує автор тільки історії літератур Мацейовского й Вишневского та звісну працю проф. Брікнера „Spory o unię w dawnej literaturze“. Для можливої бібліографічної певноти можна було згадати про працю Франца Сярчиньского „Obraz wieku panowania Zygmunta III“ (Львів, 1828), що містить „opis osób żyjących pod jego panowaniem, znamienitych przez swe czyny pokoju i wojny, cnoty lub występki, dzieła piśmienne, zasługi użyteczne i celne sztuki“. Про Смотрицького є мова в другім томі (стор. 204—207). Як Сярчиньский перекрестив Єве на Іве, так також і Ігнатій Ходницький. Маю на думці нецитуваний автором „Dykcjonarz uczonych Polaków, zawierający krótkie tury ich życia, szczególne wiadomości o pismach i krytyczny rozbiór ważniejszych dzieł niektórych“, а саме том третій (Львів, 1833), де про

Смотрицького говорить ся за Сушою на стор. 137—144. З углядення сих книжок автор був би мав одну користь. Подаючи за Філаретом вістку, що першим місцем учительства Смотрицького була „какая-то Ивская школа“ (стор. 20), не був би поставив тут знаку питання, бо з учителюванням Смотрицького в Євю звязана його граматика з 1618 р., видапа в Євю. Її примірник є в Румянцивськiм музею, а проф. А. Кирнічiков твердить рішучо в „Енциклопедическомъ Словарі“ Брокгауза-Ефрона (т. XIX, Спб. 1896, стор. 25), що виданне граматки з 1619 р. єє передрук граматки з 1618 р. з доповненнями.

Не прикладаючи ваги до статей у польських журналах (прим. Przujaściel ludu, Leszno, 1838, V) або й таких, як статя про Смотрицького Садока Баронча, надрукована в Познані 1839 р., дослідник життя і діяльности Смотрицького не повинен забути на монографію Едварда Ліковського „Unia brzeska“ в другім перегляненім і поправленім виданню (Варшава, 1907). Ся праця була би вже стала в пригоді авторови, бо опера не тільки на друкованих матеріалах і історичних працях в латинській, польській, великоруській, французькій, італійській, німецькій й українській мові, але й на рукописних жерелах в римських архівах ватиканських і конгрегації de propaganda fide, в львівськiм уніятськiм митрополічiм, краківськiм музеї Чарторийських і двотомній рукописи бібліотеки познанського Товариства прихильників науки. Праця Ліковського се заравом найповажнiше слово, сказане Поляком про Берестейську унію і події, звязані з нею і викликані нею.

З праць Українців з тої області незвісна авторови книжка Кульчинського „Specimen ecclesiae Ruthenicae“, римський перводрук із 1733, а парисський передрук з 1859 р. „Исторія України-Руси“ проф. Грушевського не діждала ся також згадки, хоч у ній (пятий і шестий том) найшов би був автор неодну критичну думку. Вкінці не зашкодило навіть зазначити, що й Омелян Огоновський, рівнож як Мартинов і Філарет, у перестарілім першiм томі „Исторіи рускои литературы“ приписав Смотрицькому й статю проти нового римського календаря і „Вирши ма отетушниковъ“, друковані в Острові 1598 р. (стор. 136).

Вже докладнiше зібрана література предмету в великоруській мові. Оцінюючи літературу предмету, ліпше робити се в хронологічнiм зіставленню, бо в такім разі краще підчеркуєть ся праці, що дійсно давали пове в данім напрямі, а коло них скуплюють ся роботи, які повторювали звiсне чи критично зводили вістки разом. Коли польські дослідники пакидують ся на Смотрицького як на православного та представляють його в негарнiм світлі, то само роблять великоруські дослідники або й українські православні з переходом Смотрицького на унію. З признанням треба віднести ся до становища автора, що стараєть ся бути

дуже обережним, щоб не порушити історичної правди, а далі, що пробує дати психологічне вірне вяснення особи й поступовання Смотрицького. Автор став на точці помирнення обох крайних таборів.

В першій розділі праці (стор. 11—42) подана біографія Смотрицького до часу постриження у черці. Замічу тут, що шкільними літами Смотрицького треба було займатися значно основніше, ніж се зробив автор, бо в ученню Смотрицького в виленській єзуїтській колегії і за границею є корінь його будучої душевної і житевої боротьби. Не буду й наводити доповнень з книжки Суші, як про безсумнівне ректорство Герасима в Острожській школі, що крім Мелетія у нього був іще старший син і т. д., бо сеї книжки на жаль не роздобув автор. Гарні праці Жуковича використані належно автором і в першій розділі і в другій (стор. 42—67), що обіймає факти з життя Смотрицького до 1623 р., і в третій (стор. 67—88), посвяченім життю і діяльності Йосафата Кунцевича та неоправданому підозріванню, що Смотрицький влячав пальці в кровавій смерті унійтського полоцького владки. З останніх двох розділів четвертий (стор. 88—113) призначений подорожжю Смотрицького на схід і подіям, викликаним подорожею. Лист Кирила Люкаріса до львівського латинського архієпископа Дмитрія Соліковського надрукований в додатку до передруку книжки Суші, отже треба або прийняти його або доказати підробленість, а не писати: „Это письмо патр. Кирилла Лукариса въ нашей литературѣ неизвѣстно“ (стор. 103). З різних гадок, а то й підозрінь, неприхильних Смотрицькому, з нагоди його подорожжю автор схильюється до свідoctва самого Смотрицького й думки Єленевського, що цілю подорожжі було бажання довести до кінця справу проєктованої унії. Останній розділ (стор. 113—140) займається подіями останніх літ життя і діяльності Смотрицького від 1628 р.

В праці положено за малий натиск на національно-культурні мотиви, які руководили не тільки Смотрицьким, але й визначнішими вищими одиницями при переході на унію. У трагедії життя Смотрицького не вяснив автор і ролі Саковича, сього справжнього прототипу українського національного хамелвонства та безхарактерности. Рівнож ві зрозумілої причини не підвів автор того, що свій талант, який так дуже потрібний був тоді нашій нації, закопав Смотрицький у чернечій келії, взявши на себе перший раз чернечий клобук. В загальнім погляді на літературну діяльність Мелетія Смотрицького (стор. 140—154), який автор задумав присвятити другій том своєї монографії, не зазначено, що ще Сярчинський приписував Смотрицькому аложене підручника грецької мови н. з. *Institutionum linguae graecae libri duo* (Кольовія, 1615). Річ дуже правдоподібна, але не доказана аві не збита. Суша подав, що Смотрицький мав перекладати Псалтвр, Новий завіт і укладати словар.

Думку про тотожність квірика Острожського та Смотрицького автор відкидає.

Отсі замітки не мають цілком на цілі обнизити користь вражіння, яке дає праця автора як синтеза совісно зібраного й критично провіреного матеріалу, доступного авторови, хоч не виключує вона потреби великої монографії про одного з найталановитших і найбільше освічених Українців старих часів.

М. Возняк.

Література.

Aleksander Brückner — *Pieśni polsko-ruskie* (Pamiętnik literacki, wyd. przez Towarz. literackie im. A. Mickiewicza. Львів 1911. X. Стор. 181—197, 417—444).

Проф. Брікнер дає тут доповненя до знаних праць і збірок Грушевського, Перетца, Франка і Гнатюка, використовуючи польський матеріял переважно з XVII століття.

Українська лірична поезія взорувала ся на дуже популярних у Польщі „піснях, танцях і падванах“, що появляли ся часто в збірках і передруках, безіменно і під всілякими псевдонімами, але позатрачували ся потім, переслідувані польським духовенством. Найдавнішою такою збіркою був „Kiermasz wieśniacki abo rozgwara Kmosia z Bartoszem na Zawisłu“, виданий около 1615 р. і передрукований Т. Вежбовским; до давних збірок належать також „Pieśni i tańce zabawom uczciwym gwoli“ (з 1614 р.), „Pieśni, tańce i padwany kwoli zabawom uczciwym szlachetnej młodzi“, „Dama dla uciechy młodzieńcom i pannom“, „Prażonka albo nawara dla zabawki uczciwej drużynie“ (з 1615 р.), і „Nowe pieśni dworskie“, видані в 1890 р. проф. Пжиборовским. В таких збірках зачала дуже скоро появляти ся і українська мова, що своєю співністю падала ся до висказуваня найвищих сентиментів. Інша річ, що мова усіх тих пісень нерівна і густо пересіяна польонізмами, бо ж складали зглядно списували їх польські автори. Автор наводить для прикладу три українські пісні, виняті із збірки „Nowe Pieśni Dworskie“ а то ч. 24 (Da poudu ja, poudu, da po podsyneuku, stychonka stupaiucu), ч. 25 (Da zrownay Boże, gory, doliny, ruwneyko) і ч. 27 (Prestañ Jaśiu z wieczora chodity) і виїмок із збірки „Wesoła ochota“ (Pod lipoiu stoiała). Найстаршою українською пісню в таких збірках треба вважати діялькову пісню між хлопцем і дівчиною. Ся пісня повстала около р. 1615 і була надрукована перед р. 1617 в збірці „Pieśni, tańce i padwany“ під ч. 15. (Czem, czem, czem, czemu boso chodzisz?). Молодша хронологічно пісня про Кулину, яку автор вважає перлиною польсько-української лірики. Надрукував її Ян Дзвонковський